

նում վերականգնվելու էին միապետական կարգերը և պահպանվելու էր հողի նկատմամբ ավատատերերի իրավունքը, մինչդեռ հնգկահայերի ծրագրով Հայաստանը հռչակվելու էր հանրապետություն, ուր ապահովված էին լինելու բուրժուական հարաբերությունների զարգացման համար անհրաժեշտ պայմաններ:

Այս նախագծերը վերին աստիճանի հետաքրքրական վավերագրեր են և ակներախ կերպով վկայում են հայ ազատագրական շարժման մեջ առկա տարբեր հոսանքների, միմյանցից արմատականորեն տարբերվող այն հայացքների մասին, որ ունեին ապագա Հայաստանի պետական և սոցիալ-հասարակական կառուցվածքի նկատմամբ կղերա-ֆեոդալական և բուրժուական խավերը: Առաջինների անունից, փաստորեն, հանգես էր գալիս Հովսեփ Արղունյանը, վերջինների կողմից հնդկահայ առևտրական բուրժուազիան՝ ի դեմս Շահամիր Շահամիրյանի: Երկու կողմերն էլ երազում էին այնպիսի պետության մասին, որտեղ պետք է ապահովված լինեին իրենց դասակարգային շահերը: Ընդհանուրը, որ միավորում էր նրանց, հայկական պետականության վերահաստատման գաղափարն էր: Հարկ է նշել, որ Հ. Արղունյանի և նրա համախոհների մշակած նախագիծը ոչ մի հակասության մեջ չէր մտնում ցարական Ռուսաստանի պետական և հասարակական կարգերի հետ: Այն ժամանակվա պայմաններում այդ ծրագիրը կարող էր ընդունվել լինել ուսանողի համար: Իսկ Շ. Շահամիրյանի ծրագիրը, որը, ինչ խոսք, ավելի առաջադիմական էր, սակայն լիովին կտրված էր իրականությունից, հաշվի չէր առնում այն իրողությունը, որ միապետական, ճորտատիրական Ռուսաստանը զենքի ուժով գրաված երկրում չէր հանդուրժի բուրժուական կարգեր և չէր ճանաչի այն որպես անկախ հանրապետություն: Շահամիր Շահամիրյանի ծրագիրը փաստորեն մնում էր որպես գեղեցիկ երազանք¹⁶:

Սակայն անկախ այդ ամենից, երկու նախագծերն էլ չէին կարող ծառայել իրենց բուն նպատակին, որովհետև Ռուսական կայսրությունը, որը նախապատրաստվում էր արշավելու դեպի հարավ և ակնկալելով հայերի օժանդակությունը, առատ խոստումներ էր տալիս նրանց, այնուամենայնիվ չէր կարող պայմանագիր կնքել դեռևս գոյություն չունեցող պետության հետ: Ահա թե ինչ է գրում այդ մասին Հովսեփ Արղունյանը Շահամիր Շահամիրյանին.

«Եւ մինչ մեք զբանի գլուխս դաշանց յառաջադրութիւնս արարաք և թարգմանել ետուք ի ցուցս, այժմ պատասխանեցին, թէ թագաւորք ընդ թագաւորաց կարեն դնել զդաշինս. ազգի ձերում ո՞վ է թագաւորն, որն համարձակիցի զդաշինս խնդրել»¹⁷:

3. ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԴԻՎԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՄԱՆ ՀԱՐՑԸ

1782 թ. վերջերին վրաց թագավոր Հերակլը խնդրում է Եկատերինա I-ի կայսրուհուն Արևելյան Վրաստանն ընդունել Ռուսական կայսրության հովանավորության ներքո: Չնայած Անդրկովկասի ֆեոդալական մանր իշխանությունների վրա ունեցած իր ազդեցության, վրացական պետությունը շատ

¹⁶ Տե՛ս A. P. Иоаннисян, Россия и арм. освободительное движение..., էջ 163:

¹⁷ Մատենադարան, ձեռագիր № 2699, էջ 103ա:

թուլացած և քնչաքայլած վիճակում էր: Հերակլի ձգտումը՝ ստեղծելու միասնական և ուժեղ պետություն, չէր իրականացել և Արեհելյան Վրաստանը մնում էր սրբիս ֆեոդոտական մասնատված մի երկիր: Ընդունելով ռուսական պետության հովանավորությունը, Հերակլը հույս ուներ ռուսների օգնությամբ ամրապնդել Վրաստանի քաղաքական և տնտեսական վիճակը, միավորել վրացական հողերը մեկ ընդհանուր պետության սահմաններում:

Մինչև Վլուծվեր այս հարցը, ռուսական հրամանատարությունը շարունակում էր արշավանքի պատրաստությունները, որոնք, սակայն, դանդաղ էին ընթանում:

1783 թ. ապրիլի 13-ին իշխան Գ. Պոտյոմկինի կարգադրությամբ գնդապետ Ս. Գ. Բուռնաշևը որպես կոմիսար ուղարկվում է Հերակլի մոտ: Նրա խնդիրն էր ռուսական զորքերի համար Անդրկովկասում մթերքների պահեստներ նախապատրաստել և տեղեկություններ հավաքել ռուս-թիֆլիսից մինչև Ղարադաղ և Ղարաբաղի դավառը, Թիֆլիսից մինչև Շուշի ամրոցը... այլև Թիֆլիսի վրայով մինչև Երևան և հետո աջ՝ Սև ծովի կողմը մինչև Տրապիզոն եղած տարածության մասին»¹⁸:

Ռուսական հրամանատարությունը նախատեսում էր արշավանքը անցկացնել հետևյալ ծրագրով. զորքերի մի մասը Դերբենդի վրայով և հետո Կասպից ծովի ափերով պետք է շարժվեր մինչև էնգելի, իսկ մյուս մասը Կովկասյան լեռնաշղթայով՝ Վրաստան, այնտեղից էլ Ղարաբաղ և Ղարադաղ, որը պետք է նաև գրավեր Երևանը: Արշավանքի նպատակը հայտարարված էր «Հայաստանի վերականգնումը»¹⁹:

Արշավանքի այս ծրագիրը ձևավորվեց հուլիս-նոյեմբեր ամիսներին: Հուլիսի 24-ին Գեորգիևսկի ամրոցում ստորագրվեց պայմանագիր, որի համաձայն Քարթլ-Կախեթի թագավորն ընդմիջտ հրաժարվում էր իրանի կամ այլ պետության վասալությունից և մտնում էր Ռուսաստանի հովանավորության ներքո: Վրաց թագավորները, նախքան գահը ժառանգելը, պետք է հաստատվեին ռուսական կայսրուհու կողմից և հավատարմության երդում տալին նրան: Քարթլ-Կախեթի թագավորը հրաժարվում էր ինքնուրույն արտաքին քաղաքականություն վարելուց: Դրա փոխարեն կայսրուհին պարտավորվում էր հովանավորել և պաշտպանել նրան²⁰:

Համաձայն պայմանագրի, ռուսական երկու գումարտակ, չորս թնդանոթներով, մշտապես պետք է գտնվեին Վրաստանում: Այդ զորքերը Թիֆլիս են ժամանում 1783 թ. նոյեմբերի 3-ին, իսկ 1784 թ. հունվարի 23-ին Հերակլը հավատարմության երդում է տալիս կայսրուհուն:

Պայմանագրի կնքումից մի քանի օր հետո՝ հուլիսի 30-ին գեներալ Պ. Ս. Պոտյոմկինը անդրկովկասյան խաներին ուղարկում է իշխան Գ. Ա. Պոտյոմկինի հրովարտակը, որով առաջարկվում էր նրանց հետևել Վրաստանի օրինակին և մտնել Ռուսաստանի հովանավորության տակ: Հրովարտակներ և թանկարժեք նվերներ են ուղարկվում մասնավորապես Շաքիի, Շամուխու, Թավրիզի, Խոյի, Թալիշի, Ղարաբաղի և Երևանի խաներին²¹:

¹⁸ ЦГАДА, ф. Гос. архив, р. XXIII, д. №13, ч. V, էջ 88—89.

¹⁹ А. Р. Иоаннисян, Россия и арм. освободительное движение..., էջ 91—92.

²⁰ Ст"у П. Т. Бутков, Материалы для новой истории Кавказа с 1722 по 1803 года, ч. II, էջ 123—128.

²¹ Ст"у ЦГАДА, ф. Гос. архив, р. XXIII, д. 13, ч. V, էջ 124.

Ռուսական դիվանագիտությունը այս եղանակով ձգտում էր իր կողմը գրավել վերոհիշյալ իշխողներին և ավելի դյուրացնել Արևելյան Անդրկովկասի և մերձկասպյան շրջանների դրավման գործը: Հարկ է նշել, որ Վրաստանի ռուսական հովանավորության ներքո անցնելը և այս առաջարկությունը մեծ ազդեցություն ունեցան ժողովրդական տիրակալների վրա: Մեկը մյուսի հետևից նրանք սկսեցին հավաստիացնել ռուսներին, որ իրենք ևս կամենում են ընդունել նրանց հովանավորությունը:

Թուրքիան խիստ անհանգստացած էր Անդրկովկասում ռուսների ունեցած հաջողություններից և ամեն գնով աշխատում էր խաներին ետ պահել Ռուսաստանի հովանավորության տակ անցնելու մտքից: Գնդապետ Ս. Բուռնաշևը գեներալ Պ. Պոտյոմկինին ուղղած զեկուցագրում (ստացված 1784 թ. փետրվարի 16-ին) հայտնում է, որ ըստ Հերակլի հայտնած տեղեկությունների, թուրքերը մարդիկ են ուղարկել խաների մոտ՝ առաջարկելով նրանց միավորվել և հարձակվել Վրաստանի վրա, որի թագավորը ռուսներին իր մոտ է կանչել²²:

Քանի որ ռուսների ազդեցությունն Անդրկովկասում դեռևս այնքան էլ մեծ չէր, իսկ նրանց դաշնակից Վրաստանը բավականին թուլացած էր, թուրքերին այդ բանը մասամբ հաջողվում է: Օրինակ, Երևանի Ղուլամ-Ալի նորընծա խանը, որի հայրը՝ Հուսեյն-Ալին ձևականորեն ճանաչել էր Ռուսաստանի գերիշխանությունը, թշնամական դիրք է բռնում ինչպես Վրաստանի, նույնպես և Ռուսաստանի նկատմամբ²³: Սակայն շուտով՝ 1784 թ. հունիսի 7-ին Ղուլամ-Ալի խանը և նրա եղբայրը զոհ են գնում ներքին դավադրության, թուրքերը փորձեր են կատարում իրենց ազդեցության տակ զցելու նաև նրա հաջորդին՝ Մուհամադ խանին: Թուրքական սուլթանը նրան գրում է, թե վրաց թագավորը Ռուսաստանի հետ միացած ցանկանում է անդրկովկասյան խաներին գրավել Ռուսաստանի կողմը և ոչնչացնել նրանց, ուստի իրենք պետք է միավորվեն հակահարված տալու համար: Սուլթանը հայտնում է միաժամանակ, որ ինքը հրաման է տվել Ախալցխայի և Բայազետի փաշաներին կապ պահպանել խաների հետ և այդ ամենի մասին իրազեկ պահել նրանց: Ի վերջո, հուսադրում է, որ եթե թշնամին հարձակվի Երևանի վրա, ապա սահմանապահ փաշաները օգնության կգան Երևանի²⁴: Նույն բովանդակությամբ նամակներ են գրում նաև Կարսի Մուստաֆա փաշան և Ախալցխայի Սուլեյման փաշան²⁵:

Մուհամադ խանը և նրա կողմնակիցները, չկամենալով նոր կռիվների մեջ մտնել, բացասական պատասխան են տալիս թուրքերին²⁶: Հանգուցյալ խանի կողմնակիցները ապստամբում են Մուհամադի դեմ: Արարատյան երկրում ստեղծվում է ծայր աստիճանի լարված վիճակ: Ապստամբները, մի քանի քոչվոր ցեղերի գլուխ անցած, ասպատակում են երկիրը, հարձակվում գյուղացիների վրա, թալանում նրանց գույքը: Ղուկաս Կարնեցու նամակներից մեկում կարդում ենք. «Ահա, որպէս գրեցաք, երկիրս խղճալի ի տատանման կայ. ամենայն գործք խափանեցեալ են, զի ոչ ոք կարէ՛լ յանդ յելանել: Եւ մեր զամենայն առ մեօք եղեալսն զինուորեցուցեալ զգոյշ կամք»²⁷:

²² Նույն տեղում, մաս VII, էջ 173:

²³ Տե՛ս Վ. Ռ. Գրիգորյան, Երևանի խանությունը XVIII դարի վերջում, էջ 82:

²⁴ Տե՛ս ԱԳՅԱ, փ. 52, no. 194, Դ. 331, Գ. VIII, էջ 54—55:

²⁵ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 49—50:

²⁶ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 51:

²⁷ Մատենադարան, ձեռագիր № 2803, էջ 314բ:

Երևանցիները օգնության խնդրանքով դիմում են Հերակլ Թագավորին: Վերջինս օգնական զորք է ուղարկում, որը միանալով Երևանի խանի զորքին, կարողանում է ընկճել և հնազանդեցնել ապստամբներին²⁶:

1783 թ. գարնանը Հերակլ Թագավորը գեներալ Պ. Ս. Պոտյոմկինին է ուղարկում Ղարաբաղի Իբրահիմ խանի նամակը, որով նա ցանկություն էր հայտնում մտնելու Ռուսաստանի հովանավորության տակ: Ռուսական հրամանատարությունը լավ գիտեր, որ Իբրահիմը ժամանակ էր ուզում շահել: «Նրա ցանկությունը,—գրում է Օ. Պ. Մարկովան,—չէր կարող անկեղծ լինել, որովհետև խանը գիտեր անկախ Հայաստանի վերականգնման ժամանակ իրեն սպասվող վիճակի մասին»²⁷:

Հրաժարվելով Իբրահիմ խանին տապալելու և Ղարաբաղում հայկական պետականությունը վերականգնելու իր որոշումից, ռուսական կառավարությունը հարմար էր գտնում առայժմ ընդունել Իբրահիմի հպատակությունը: Բայց ռուսները չգիտեին, որ սկսելով այս բանակցությունները, Իբրահիմն արդեն մերձեցել էր թուրքերի հետ²⁸:

1783 թ. ապրիլի 6-ին իշխան Գ. Ա. Պոտյոմկինը գրում է գեներալ Պ. Ս. Պոտյոմկինին, թե Ղարաբաղում հայկական պետություն ստեղծելով օրինակ կտրվի հայկական մյուս գավառներին, բացի այդ, շատ հայեր կտեղափոխվեն Ղարաբաղ: Տենդագին պատրաստություններից հետո, 1783 թ. հունիսին, ռուսական զորքերը շարժվում են դեպի Դերբենդ, բայց ճանապարհին կանգ են առնում: Թուրքիայի դրդումով Կուբանի շրջանում հուղումներ էին սկսվել ընդդեմ ռուսների և զորքերը ստիպված են լինում ուղղվել դեպի Կուբան: Հետաձգելով արշավանքը, Գ. Ա. Պոտյոմկինը հրահանգում է Պ. Ս. Պոտյոմկինին, որ նա շարունակի հուսադրել հայերին²⁹:

Ղարաբաղի մելիքների կապերը ռուսական իշխանությունների հետ հայտնի էին Իբրահիմ խանին և, օգտվելով ռուսական արշավանքի հետաձգումից, նա որոշում է վրեժխնդիր լինել նրանցից: Նրան հաջողվում է խորամանկությամբ ձերբակալել Մելիք-Արուսիկ և Մելիք-Մեջլումին. մի քանի ամիս կալանավորված պահելուց և մեծ փրկագին ստանալուց հետո, Իբրահիմ խանն ստիպված է լինում ազատ արձակել նրանց, որովհետև հայ մելիքների պաշտպանության պահանջով հանդես է գալիս ռուսական հրամանատարությունը: Շուշիում եղած ժամանակ մելիքները գաղտնի մարդ են ուղարկում Հերակլ Թագավորի և գեներալ Բուռնակի մոտ, օգնություն խնդրում՝ հայտնելով, որ իրենք պատրաստ են ռազմական օգնություն ցույց տալ Թագավորին, եթե նա արշավի Ղարաբաղի վրա:

1784 թ. գարնանը ռուսական զորքերը կրկին պատրաստ էին արշավանքի, բայց նկատելինա II-ը չի ցանկանում զորքեր ուղարկել Անդրկովկաս, որովհետև Ղրիմի վերաբերյալ պայմանագիրն արդեն կնքված էր և վերացել էր թուրքերի հետ ընդհարման վտանգը³⁰:

Այդ ժամանակ քաղաքական այնպիսի իրադրություն է ստեղծվում, որ

²⁶ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 364—365ա:

²⁷ Օ. Պ. Марков, Россия, Закавказье и международные отношения в XVIII веке, էջ 188:

²⁸ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 184:

²⁹ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 185:

³⁰ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 186—187:

ռուսական կառավարությունը ձգտում է Հայաստանը, ինչպես նաև Արևելյան Անդրկովկասի մյուս մասերն ու մերձկասպյան շրջանները նվաճել խաղաղ ճանապարհով՝ դիվանագիտական բանակցությունների միջոցով:

1783 թ. Իրանի գահի հավակնորդներից մեկը՝ Ալի-Մուրադ խանը գրավել էր Սպահանը: Բանակցություններ են սկսվում ռուսների և խանի միջև, վերջինս Ռուսաստան է ուղարկում իր ներկայացուցիչ Մուհամադ խանին: Պարզվում է, որ Ալի-Մուրադ խանը պատրաստ է Ռուսաստանի համար ձեռնադրառական պայմանագիր կնքել և ռուսներին զիջել դեռևս Պետրոս Մեծի կողմից նվաճված մերձկասպյան մարզերը (Գերբենգը, Բաքուն, Գիլանը, Մազանդարանը և Աստարաբադը), ինչպես նաև Արևելյան Անդրկովկասը (Ղարաբաղի, Ղարադաղի, Նախիջևանի ու Երևանի խանությունները), պայմանով, որ ռուսները ճանաչեն իրեն որպես Իրանի շահ և օգնություն ցույց տան ընդդեմ թուրքերի:

Ալի-Մուրադ խանի առաջարկությունները չափազանց հետաքրքրեցին ռուսական իշխանություններին: Եկատերինա II կայսրուհուն Գ. Ա. Պոտոմկինը հայտնում է հետևյալը. «Պարսկական երկրի կենտրոնի տիրակալ Ալի-Մուրադ խանը դաշինք է ուզում կնքել Ռուսաստանի հետ, կարելի է կամավորապես անջատել Պարսկական Հայաստանը»³³:

Եթե Ալի-Մուրադ խանը Ռուսաստանին դիջեր Արևելյան Անդրկովկասն ու մերձկասպյան շրջանները, միևնույն է, այդ վայրերի իշխողները առանց դիմադրության չէին հրաժարվելու իրենց իշխանություններից: Ռուսները շատ լավ դիտեին այդ, բայց համաձայնությունը Ալի-Մուրադի հետ ապահովելու էր Իրանի չեղոթությունը այս հարցում: Եվ սակայն, հնարավոր թշնամույց պարսից շահը դառնալու էր բարեկամ և անվամ դաշնակից, եթե գործին խառնվեր թուրքիան³⁴:

Ալի-Մուրադ խանի հետ վերջնական համաձայնության հասնելու համար 1784 թ. աշնանը Սպահան է ուղարկվում գնդապետ Վ. Ս. Տոմարան: Վերջինս Ալի-Մուրադից պահանջելու էր Արևելյան Հայաստանի, մերձկասպյան շրջանների մի զգալի մասի և Ադրբեջանի խաղաղ անջատումը Իրանից: Նա աշխատելու էր համոզել խանին, որ պարսից ուժեղ պետություն ստեղծելու համար պետք է ազատվել այդ մարզերից, որովհետև ոչ պարսիկ բնակչությունը միշտ ձգտելու է թոթափել օտարի լուծը և այդ պայքարով թուլացնելու է պետությունը: Բացի այդ, Իրանի պետական շահերի տեսակետից էլ ձեռնադրառքի և Ռուսաստանի միջև հայկական բուֆերային պետության գոյությունը³⁵:

Ռուսաստանը պլանավորել էր ընդլայնել Վրացական թագավորության սահմանները Գանձակի խանության և հարակից շրջանների միացմամբ, կազմակերպել հայկական պետություն, Դերբենդի և մերձակա խանությունները միացնել Ռուսաստանին, հարավային մերձկասպյան շրջաններից ստեղծել ևս մեկ պետություն, որին տրվելու էր պատմական Աղվանք անունը, պայմանագրեր կնքել վասալ այդ պետությունների կառավարությունների հետ: Միաժամանակ նախատեսվում էր թուրքերի հետ պատերազմ ծագելու դեպքում

³³ О. П. Маркова, Россия, Закавказье и международные отношения в XVIII веке, էջ 188:

³⁴ А. Р. Иоаннисян, Россия и арм. освободительное движение..., էջ 125—126:

³⁵ Шен Н. Ф. Дубровин, История войны и владычества русских на Кавказе, т. II, СПб., 1886, էջ 171—172:

միավորել իրանի և Ռուսաստանի ուժերը: Թուրքիայից նվաճված հողերից իմերեթիան և Արևմտյան Վրաստանի մյուս իշխանությունները մտնելու էին ռուսական զերիշխանության տակ, Ախալցխան տրվելու էր Հերակլին, իսկ Թուրքահայաստանը միացվելու էր Արևելյան Հայաստանին: Այսպիսով, ստեղծվելու էր հայկական մի ընդարձակ պետություն³⁶:

Իրանի և Ռուսաստանի մերձեցման և Ռուսաստանին կատարվելիք հողային զիջումների հեռանկարը չափազանց անհանգստացնում էր Ֆրանսիային: Ֆրանսիական կառավարությունը միջոցներ է ձեռք առնում արգելակելու այդ մերձեցումը: 1785 թվականի գարնանը Սալահան է դալիս ֆրանսիական զործակալ կոմս Ֆերյեր-Սովբեֆը, որը պետք է համոզեր պարսիկներին՝ մերժել Ռուսաստանի առաջարկությունները և վերականգնել իրենց տիրապետությունը Անդրկովկասում: Կոմս Ֆերյեր-Սովբեֆին հրահանգված էր նաև նպաստել իրանա-թուրքական հարաբերությունների բարելավմանը և Թուրքիայի ու իրանի հետ դաշինք կնքել՝ ընդդեմ Ռուսաստանի³⁷:

Գնդապետ Վ. Ս. Տոմարան, որ դուրս էր եկել Պետերբուրգից 1784 թվականի հոկտեմբերի սկզբներին, Թիֆլիսի վրայով նրան է ժամանում 1785 թվականի գարնանը: Նրա հետ միաժամանակ Սալահան էր վերադառնում Ալի-Մուրադ խանի դեսպան Մուհամադ խանը: Սակայն Տոմարան հոյից այն կողմ չգնաց: Այստեղ նա տեղեկություն ստացավ Ալի-Մուրադ խանի մահվան մասին և ստիպված եղավ բռնել վերադարձի ուղին:

Այսպիսով, ձախողվեցին ռուսական իշխանությունների ծրարերը՝ դիվանագիտական բանակցությունների միջոցով դուրացնելու Արևելյան Հայաստանի նվաճումը և այնտեղ ստեղծելու հայկական պետություն:

4. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԻՐԱԴԱՐՁՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ XVIII ԴԱՐԻ ՎԵՐՋՆԵՐԸ

Գեորգիևսկի պայմանագրի կնքումից հետո, երբ Վրաստանն ընդունեց Ռուսաստանի հովանավորությունը, Թուրքիան ավելի է ակտիվացնում իր ջանքերը Կովկասի լեռնական իշխաններին և անդրկովկասյան խաներին հանելու ռուսների դեմ և դրանով կասեցնելու նրանց առաջխաղացումը դեպի Անդրկովկաս: Թուրքերը զինում էին լեռնականներին, առատ նվերներով սիրաշահում նրանց և դրդում հարձակումներ կատարել ռուսական սահմանապահ զորքերի ու Վրաստանի վրա: Թուրքական զործակալներն իրենց ուշադրությունն առավելապես կենտրոնացրել էին Ավարիայի Ումմա կամ Օմար խանի վրա, որը Հերակլ թագավորից Վրաստանի վրա չհարձակվելու համար ամեն տարի նշանակալից գումարներ էր ստանում: Բայց այդ ժամանակ Վրաստանը տնտեսական ծանր կացության մեջ լինելով, ի վիճակի չէր Ումմա խանին վճարելու սահմանված գումարը: Դրանից վերջինս խիստ դժգոհ էր և պատրաստ էր բանակցելու Հերակլի թշնամիների հետ: Թուրքական կառավարությունը որոշում է օգտագործել Ումմային և Ախալցխայի Սուլեյման փաշայի միջոցով պարզենք ու դրամ է խոստանում, եթե Ումման իր զորքերն ուղարկի Ախալցխա՝ ռուսների դեմ գործելու համար³⁸:

³⁶ См. А. Р. Иоаннисян, Присоединение Закавказья к России и международные отношения в начале XIX столетия, Ереван, 1958, էջ XLII—XLIII:

³⁷ А. Р. Иоаннисян, Россия и арм. освободительное движение..., էջ 130—131:

³⁸ ЦГАДА, ф. Гос. архив, р. XXIII, д. №13, ч. IV, էջ 263: